

Успех според световните университетски класации

Те фаворизират изследванията пред преподаването и природните науки пред хуманитарните

В началото на май Пекинският университет бе домакин на може би най-грандиозната глобална среща на бизнеса с висшето образование. Високопоставени фигури от най-известните университети в света, – сред тях Харвард и Йейл, Оксфорд и Кеймбридж, се насладиха – или изстрадаха – двучасовата церемония по откриването, последвана от наситена програма от задължителни културни прояви, прекъсвани от речи във възхвала на „Идеите на Си Цзинпин“. Партията бе мобилизирана за честването на 120-ия рожден ден на Пекинския университет – а също и на китайския успех в една надпревара, която започна преди 20 г.

През май 1998 г. тогавашният китайски президент Цзян Цзъмин обяви Проект 985, кръстен на годината и месеца. Целта бе да се създадат университети от световна класа. Нян Цайлю, професор по полимерни материали и инженерство в шанхайския университет Цзяотун, бе увлечен от инициативата. „Задахдох си много въпроси,

включително каква е дефиницията и критерият за университет от световна класа? В какви позиции са най-добрите китайски университети?“ След като се захванал да ги сравнява с чуждестранните, той установил, че „правителства, университети и акционери от цял свят“ са заинтересовани. И така, през 2003 г. той състави първата класация на

500-те водещи глобални институции. Никои, и най-малко от всички скромният професор Цайлю, не бе очаквал Шанхайската класация да се окаже толкова популярна. „Наистина това бе истинска изненада.“

Хората са жадни за класации – били те на богатство, красота, известност – или на институции за висше образование. Университетските класации не само подхранват състезателните импулси на човечеството. Те са и важен източник на потребителска информация за един продукт, за който се харчат огромни количества пари и време и за който са налице малко други сведения. Оттук и появата на национални класации, например на американските университети от сп. „Ю Ес Нюз & Уърлд Рипорт“. Но съставянето на глобални класации – сега има около 20, като най-важни са Шанхайската, на „Таймс“ за висшето образование (ТНЕ) и QS – издига конкуренцията на ново равнище. То съпоставя не само университети, но и правителства.

Когато Шанхайската класация бе публикувана за първи път, „икономиката на знанието“ вече възникваше в глобалното съзнание. Правителствата осъзнаха, че прочутите университети вече не са само източник на културна гордост и институции за децата на заможните, а и двигатели на бъдещия просперитет – генератори на човешки капитал, на идеи и на иновативни компании.

Класациите фокусираха вниманието на правителствата особено в страни, които се справят зле. Всяко правителство се нуждае от няколко звезди във висшето образование; правителство, което не успява да ги създаде, проваля населението си и губи важна глобална надпревара. Лошото представяне на Европа бе особено оскърбително за Германия, родина на съвременния

ИЗЕНАДА: Никои, а най-малко скромният професор Нян Цайлю, не очакваше такава популярност на класацията

ПРЕВЪЗХОДСТВО: САЩ и Великобритания доминират в класацията ТНЕ. На снимката – библиотеката на оксфордския университет

изследователски университет. Правителството отговори бързо, обявявайки през 2005 г. „Инициатива за превъзходство“ с цел канализиране на пари към институции с шанс да се превърнат в университети от световна класа, за която досега е похарчило над 4,6 милиарда евро.

Движена от комбинация от национална гордост и икономически прагматизъм, идеята, че това е глобална надпревара, в която всички уважаващи себе си държави трябва да участват, се разпространи бързо. 31 богати и със средни доходи страни обявиха подобни инициативи. Индия, където на световните класации някога се гледаше с постколониално презрение, бе последната, която се присъедини: през 2016 г. финансовият министър обяви, че 20 институции си поставят за цел да станат част от световна класа. Най-щедро се финансират инициативите във Франция, Китай, Сингапур, Южна Корея и Тайван. Най-нереалистични са амбициите на Нигерия да има два университета в световния Топ 200 и на Русия да има пет в Топ 100 на света, като целта и на двете е до 2020 г.

Надпреварата за издигане нагоре в

класацията има няколко последици. Веднага след категорията на най-добрите, все още доминирана от САЩ и Западна Европа – САЩ имат 3 от първите 5 места в класацията ТНЕ, а Великобритания 2 тази година – балансът на силите се променя. Възходът на Китай е най-видим. Страната има 45 университета в Шанхайския Топ 500 и сега е единствената, освен Великобритания или САЩ, с 2 поне университета в Топ 30 на ТНЕ. Япония се представя слабо: най-добрата ѝ институция, Токийският университет, е на 48-о място в ТНЕ. Латинска Америка и Източна Европа изостават далеч назад.

Надпреварата в класациите увеличи фокуса върху изследванията. Широко цитирани трудове предоставят леснодостъпна мярка за успех, а при липсата на всякакъв друг достоверен показател именно върху тях са базирани класациите. Нито една от тях не включва качеството на преподаването, което трудно се измерва и съпоставя. Шанхайската е само за изследвания; ТНЕ и QS включват и други показатели, като „репутация“. Но тъй като самите класации са едни от основните ѝ детерминанти, репутацията не е очевидно

независима променлива величина.

Трудни времена

Бумът в изследванията е чудесна новина за човечеството, което в крайна сметка ще обере ползите от тях, и за учените изследователи. Само че социалните и хуманитарните науки не се представят толкова добре. Тенденцията е те да са в неблагоприятно положение в класациите, тъй като списанията за тези науки са по-малко и така трудовете от точните науки събират повече цитирания. Шанхай не прави отстъпки и проф. Цайлю признава, че рейтингът му подсилва господството на точните науки. Фил Бейти, който редактира класациите на ТНЕ, казва, че те вземат предвид по-многобройните цитати за точните науки, оценявайки трудовете по стандартите на съответната дисциплина. Но това е само частично решение; голяма част от резултатите от социалните и хуманитарните науки идват под формата на книги вместо на доклади, които не се отчитат от класациите. Нещо повече, изследователите на тези теми пишат най-вече на майчиния си език. Класациите отчитат само текстове на английски.

Точните науки се възползват от даровете на „инициативите за суперкачество“. Според проучване на тези програми от Джамил Салми, автор на „Предизвикателството от създаването на университети от световна класа“, всички те, с изключение на тайванската, са се фокусирали върху изследвания вместо върху преподаване и повечето от тях облагодетелстват предмети като природни науки, технология, инженерство и математика. Без съмнение това е една от причините, поради които броят на написаните в глобален мащаб научни доклади почти се удвои между 2003 и 2016 г.

Класациите може би допринасят за влошаване на преподаването. Качеството на изследванията от учените слабо влияе на качеството на тяхното преподаване. Всъщност преподавателите, които са запалени по изследванията си, може да са по-малко склонни

да изразходват енергия за студентите, така че може би има обратна зависимост. Тъй като студентите страдат при влошено качество на преподаването, може да се очаква те да окажат съпротива срещу тенденцията. Но Елън Хейзълкорн, автор на „Класации и преобразуването на висшето образование“, твърди, че студентите „си купуват престиж на пазара на труда“. Това означава, че те „искат да постъпят във възможно най-добрия университет“, а класациите са единствената налична мярка за статуса им. Така че и студентите насърчават университетите да харчат парите си за изследвания вместо за преподаване. Според Саймън Маргинсън, гост-преподавател по висше образование в Оксфорд, резултатът е „разпределение на преподаването по-надолу в академичната йерархия“, което насърчава израстването на „академичен прекариат“. Тези докторанти и гост-преподаватели извършват обучението, което наложилите се професори, наети заради способностите им в изследванията, загърбват като скучна работа. Британското правителство се опитва да натиска университетите да подобрят преподаването чрез „рамка за отлично преподаване“, но рейтингът ѝ е съставен от изследване на удовлетворението на студентите, процента на отпадналите и доходите на завършилите – интересна, но не истинска мярка за качеството на преподаването. Въпреки това, казва проф. Маргинсън, „всеки признава това за проблем и гледа какво прави Великобритания“.

Третото опасение е, че надпреварата за класиране насърчава стратификацията между университетските системи, която на свой ред изостря социалното неравенство. „Инициативите за суперкачество“ канализират пари към топуниверситетите, чиито студенти, дори при силно конкурентна система на приемане, са деца на заможни хора. Тези на върха получават повече ресурси от правителството, а тези на дъното – по-малко, отбелязва Хейзълкорн. Това е вярно дори за Великобритания, която, въпреки че има подобна иници-

Академичната стълбца

Брой на университетите в Топ 500, по страни*

атива, фаворизира най-добрите университети чрез предоставянето на пари за изследвания. Според проучване на над 120 университета от Алисън Уолф от Кинг'с коледж в Лондон и Ендрю Дженкинс от Юнивърсити коледж в Лондон – т.нар. Група „Ръсел“, избран елит от 24 университета получава почти половината от финансирането за целия сектор и увеличи дела си от 44,7% през 2001 – 2002 г. на 49,1% през 2013 – 2014 г.

Надпреварата за класиране поражда и други оплаквания. Някои университети наеха „мениджъри по класациите“, което според критиците не е добра употреба на ресурсите. Университетите в Саудитска Арабия бяха обвинени, че сключват с известни учени доходни договори на непълно работно време и изискват от тях да използват при публикациите си своята саудитска месторабота.

Интелигентни граждани отникъде

Въпреки недостатъците си надпреварата за класиране насърчи плодотворна тенденция с далеч простиращи се последици: интернационализацията. Върховото равнище на академиите, особено при точните науки, е може би най-интернационалната световна

общност, както показва трудът на проф. Маргинсън. Около 4% от абсолвентите в страните от ОИСР са учили в чужбина, докато делът на докторантите е една четвърт. Изследванията стават все по-глобални: 22% от трудовете в природните науки и инженерството бяха с международно съавторство през 2016 г. в сравнение с 16% през 2003 г. Класациите, които дават оценки за международно съавторство, насърчават тази тенденция. Това е една от причините, поради които Япония, чиито университети са толкова затворени, колкото и културата ѝ, изостава. С увеличаването на изследванията – между 2000 и 2014 г. броят на получените докторски степени нарасна с 50% в САЩ, удвои се във Великобритания и се увеличи 5 пъти в Китай – нарастват размерът и значението на мултинационалните мрежи.

Изследователите работят заедно през границите по безгранични проблеми – от промените на климата до изкуствения интелект. Те се събират на конференции, разменят си визити в университетите и разпространяват знанията и ерудицията си по света. Принудени да публикуват на английски, те имат поне един общ език. Миналата година например, когато издателството на университета в Кеймбридж блокира достъпа онлайн до стотици статии по деликатни теми, включително за касапницата на пл. „Тянанмън“, по искане на китайското правителство, то бе изправено пред международни протести и американски учен лансира петиция, подписана от над 1500 учени от цял свят. Издателството отстъпи.

Така че надпреварата за класиране е една щастлива ирония на съдбата. Водена отчасти от националистически пориви, тя засили израстването на една общност без граници. Критиците са прави, че правителствата и университетите са прекомерно обсебени от идеята за класиране. Въпреки това светът има полза от ръста на това продуктивно международно общество от учени. ■